

ЭКСТРЕМИЗМ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ ЎРНИ

Нурумбетова Садоқат Аллаяровна

*Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар Вазирлиги Академияси Илмий котиби,
юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент*

Аннотация: Мақолада давлат суд-экспертиза муассасаларининг суд-экспертлик фаолиятини ахборот билан таъминлаш жараёнларининг назарий, ҳуқуқий ва амалий жиҳатлари, шунингдек амалиётда мавжуд компьютер технологияларининг имкониятлари чуқур таҳлил қилиниб, электрон ахборотлаштириш тизимини ташкил этиш билан бир қаторда Ўзбекистон Республикасининг “Суд экспертизаси тўғрисида”ги Қонунининг айрим моддаларидаги мавжуд бўшлиқларни тўлдириш юзасидан муайян таклиф ва тавсиялар бериб ўтилган.

Калит сўзлар: суд-экспертиза муассасалари, экспертлик фаолияти, тизимлаштирилган ахборот ресурслари, профессионал эксперт, маълумотлар, замонавий ахборотлаштириш, картотека, коллекция.

Экстремизм одатда психологик уруш сифатида тушуниб келинган, ўз навбатида террорчилар интернет орқали шундай кураш олиб боришни режалаштирганлар. Террорчиларнинг бундай уруш олиб боришларининг бир неча йўллари бор. Масалан, улар интернетни ёлғон маълумот тарқатиш, инсонларда кўрқув ва ҳимоясиз эканлигига қаратилган ҳужум уюштириш, ўзларининг охириги амалиётларидан олинган ваҳшийларча ўлдирилган 282 жасадларнинг расмларини тарқатиш учун фойдаланадилар. Шунингдек, террорчилар психологик ҳужумни, кибер кўрқув орқали ҳам амалга оширадилар. Бунга мисол қилиб, ҳаво транспорт тизимида назоратни ишдан чиқариш орқали ҳалокат содир этиш ёки миллий иқтисодиёт тизимини тартибга солиб турувчи компьютерларга ҳужум қилиш орқали жамоатчиликда террорчилар шундай хавфларни келтириб чиқариши мумкинлигига ишончли шакллантирадилар. Интернет имкониятлари ортгани сари террорчиларнинг оммавийлик имкониятлари ҳам кенгайди. Авваллари босма матбуот, радио ва телевидение орқали ўзларининг фаолиятларига оммани жалб этишга интилганлар. Аммо бу анъанавий медианинг кўп босқичли таҳрирларидан ўзларининг мақсадларига ета олмаганлар. Бугунги кунда ҳар бир террорчи ташкилот ўзи тасарруф этадиган веб сайтларга эга бўлиб улгурган. Профессор Г.Вейнман фикрига кўра бундай сайтлар одатда ўзларининг зўравонликларини оқлашда уч турдаги риторик структурадан фойдаланадилар. Биринчидан, террорчилар зўравонликка мурожаат қилишдан бошқа чоралари йўқлигини эълон қилдилар. Террорчи ташкилотлар одатда доимий таъқибда, етакчиларига суиқасд ва қўллаб қувватловчилари шафқатсизларча ўлдирилгани, сўз эркинлиги чеклангани ва тарафдорлари қамоққа олингани каби ҳолатларни тасвирлайдилар. Мазкур усул орқали улар кичкина, ожиз ва жабрланган ташкилот бўлиб, кучли Давлат ёки ташкилот томонидан жабрлангандек ўзларини кўрсатадилар. Иккинчи риторик

структура бу зўравонликдан фойдаланишни қонунийлаштириш ва шу орқали рақибни айблаш. Бунда ҳаракат ёки ташкилот аъзолари ўзларини эркинлик курашчилари сифатида кўрсатадилар. Учинчи риторик структурада зўравонлик усулларидан фойдаланишни рад этишда тилдан кенг миқёсда фойдаланиш. Шунингдек, бу террорчи ташкилотлар ўзларининг веб сайтларида тинч йўл билан ечимга келиш ҳамда уларнинг мақсадлари музокаралар орқали дипломатик келишувга эришишлигини эълон қиладилар. Интернетдан ташвиқот доирасида ғоявий ва амалий тавсияларни ўзида мужассам этган, ҳамда террорчилик фаолиятини реклама қилувчи, оқловчи ва шарҳловчи мултимедиа технологияларидан фойдаланадилар. Бунга виртуал матнлар, тақдимотлар, журналлар, назарий маълумотлар, аудио – видео файллар, шунингдек, террорчи ташкилотлар ва уларни қўллаб қувватловчилар томонидан яратилган электрон ўйинлар мисол бўла олади. Интернетни кенг рақамли кутубхона сифатида ҳам кўриш мумкин. Бутунжаҳон ўргимчак тўрининг ўзи бугунги кунда миллиардлаб маълумотлар саҳифаларини тақдим этади. Бу маълумотларнинг аксарияти бепул. Бундай очик маълумотлар террорчилар учун маълумот тўплашни енгиллаштиради.

Интернетдан Экстремистик руҳдаги маълумотларни ва видеоларни тарқатиш учун фойдаланишдан ташқари шундай ҳаракатларга мойиллиги бор қизиқувчилар билан мулоқотга киришиб, махфий йўналтирувчи куч сифатида ҳам фойдаланилади. Интернет форумлар, чат гуруҳлари террорчилик ташкилотлар ва уларнинг тарафдорлари учун кучли глобол “аскарлар” захирасига айланган. Интернет орқали террорчилик фаолиятга қарши курашиш бўйича мутахассислар қуйидаги тавсияларни берганлар:

– Глобал қамровни инобатга олган ҳолда, террорчилик руҳдаги даъватларни фош этиш мақсадида, маърифий-тарбиявий мазмундаги маълумотларни турли тилларда интернет орқали тарқатиш;

– террорчилик мақсадларда интернетдан қанча кўп фойдалансалар, ўзларига қарши курашиш учун таҳлилий манба бўлиб хизмат қилади;

– ахборотлар оқимидан фойдаланиш бўйича ёшларда соғлом иммунитетни ҳосил қилиш. Ахборотлар оқимидан фойдаланишни ижобий томонлари билан бирга, салбий оқибатларидан хабардор этиш лозим. Тобора кучайиб бораётган глобаллашув жараёнида маълумотнинг мазмуни ва стратегиясини таҳлил қилиш муҳимдир. Кибермаконда ўсмирларга қаратилган тажовузлар ва уларни ҳимоя қилиш механизми Сўнгги йилларда ахборот коммуникатсия технологиялари соҳасидаги кескин ривожланиш инсонлар билан алоқа ўрнатиш ва алоқаларни мустақамлашнинг янги усулларини яратди. Бу ўзининг мустақил фикрига эга, техника имкониятларидан ўз ўрнида фойдаланувчилар учун улкан имкониятлар эшигини очди.

Шунингдек, тадқиқотчиларни шахснинг Интернет орқали радикаллашувига бўлган муносабатига қараб икки турга ажратиш мумкин. Биринчи гуруҳ тадқиқотчилар радикаллашувни ташқи таъсирларсиз соф Интернет орқали юз беришини инкор этадилар. Тадқиқотчиларнинг иккинчи гуруҳи эса шахснинг радикаллашуви мустақил тарзда соф Интернет орқали ҳам кечиши мумкин деган фикрни ёқлайди.

Ҳозирда Экстремистик, террорчи ташкилотлар замонавий компьютер технологиялари имкониятларидан фаол фойдаланмоқда. Қайд этиш керакки, қатор мамлакатларда Экстремистик ташкилотлар фаолияти тақиқланганидан сўнг улар тарғиботнинг илғор кўринишларидан фойдаланишга эътибор қаратмоқда.

Экстремистик ғоя, унинг инсон онгига таъсир этувчи омиллар, Экстремистик ғоя таъсири остига тушган шахсларни аниқлаш ва улар билан амалга ошириладиган чора-тадбирлар Дунёда глобаллашув жараёнлари жадаллик билан ривожланаётган ҳозирги даврда манфаатлар тўқнашуви минтақа, миллат ва дин танламас иллатларни юзага чиқармоқда. Ахборот асрида ўз фуқароларини ёт ғоялар билан тўйинтирилган ғоявий хуруждан асраш давлатнинг муҳим вазифаларидан бири саналади. Шу ўринда айтиб ўтиш жоизки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг асосий вазифаси фуқаролар орасида шу турдаги ғоялар таъсири остига тушиб қолган шахсларни аниқлаш ва улар билан профилактик тадбирлар ўтказиш орқали уларни тарбиялаш масъулияти юкланган. Бунинг учун аввало ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари юқори даражадаги ҳам дунёвий, ҳам диний билимларни пухта эгаллаган бўлиши ва уни амалда қўллаш билиш маҳорати шаклланган бўлиши лозим. Экстремистик ғоянинг асл моҳиятини келиб чиқиш сабабларини ва фуқароларнинг ақидапараст ғоялар таъсири остига тушиб қолиш сабабларини ўрганиб чиқиш зарур. экстремизмнинг яна бир хавfli томони шундаки, бу йўлга кўплаб вояга етмаган ва ёшларнинг жалб этилишидир. Бунинг асосий сабабларидан бири, ҳозирги кунда ўтиш давридаги баъзи бир қийинчиликлар, бозор иқтисодиёти инфратузилмаси ривожланаётган вақтидаги рақобатга кўпчилик одамларнинг дош бера олмаслиги ва ҳозирги демократик ҳуқуқий давлатчилик тузумига нисбатан салбий қарашлар билан кўплаб ёшларимиз онгини заҳарлашга бўлган уринишларнинг мавжудлигидир.

Хулоса қилиб айтганда сури штирувчи ёки терговчи экстремизм билан боғлиқ жиноятларни тергов қилишда Ахборот маркази ходимлари билан қуйидаги ҳамкорликни амалга оширадilar: – жиноятчилик ва унга қарши курашнинг аҳволи ҳақида статистик маълумотлар бўйича тезкор бўлинма ходимлари билан доимий ҳамкорликда бўлади, ҳамда мавжуд тезкор ҳисобларга тегишли ўзгартиришлар киритиб боради, махсус меъёрий ҳужжатлар талабларига биноан тезкор ҳисобларни тафтишдан ўтказиб боради; – терроризм қарши курашиш бўлинмаларининг куч ва воситалари ҳақидаги маълумотларнинг статистик ҳисобини ҳамкорликда олиб боради; – жиноятларни бартараф этиш юзасидан жиноят содир этиш усуллари бўйича тезкор ходимларнинг сўров-талабномалари орқали керакли маълумотларни тақдим этади; – тезкор маълумотли ҳисобларни юритади; – турли тоифадаги шахслар, нарса ва ҳужжатларни марказлашган ҳисобга қўйиш, чиқариш ва бу борадаги маълумотлар алмашинувини амалга оширади. – тергов хизмати ходимлари билан қуйидаги ҳамкорликни амалга оширадilar: – тергов-тезкор қидирув гуруҳи раҳбари сифатида ҳодиса содир бўлган жойга чиқади ва раҳбарликни амалга оширади; – жиноят ишларини тергов қилиш жараёнида алоҳида топшириқларни беради; – тергов жараёнида жиноятларнинг сабаб ва

шароитларини аниқлайди, уларнинг олдини олиш ва бартараф этиш бўйича корхона, муассаса ва ташкилотларга тегишли тақдимномалар киритади; – жинойтларни очиш бўйича тергов ҳаракатларини ўтказди ва бошқа протсессуал ҳаракатларни бажаради; – жинойтчиликка қарши курашда ўзининг таклиф ва талабларини киритади ҳамда маълумотлар билан алмашади; – тажовузкор жинойтлар бўйича тўпланган тезкор маълумотларни амалга оширишда иштирок этади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2022 йил 28 январь кундаги “Янги Ўзбекистонни 2022-2026 йилларда ривожлантириш стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли фармони. – Қонунчилик маълумотлар миллий маълумотлар базаси.

2. “Дин соҳасидаги маънавий-маърифий, таълим ишларини ва фаолиятни такомиллаштиришда ижтимоий кўмак ва имтиёзлар бериш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори // “Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами”, 2003 й., 15-16-сон, 135-модда.

3. Ислом ниқоби остидаги экстремистик ва террорчи уюшмалар (Маълумотлар тўплами) / К.Шермухамедов, Ж.Каримов. – Тошкент, “Мовароуннаҳр” нашриёти, 2017. – 160 б.

4. Тасаввуф ва тарикатлар. Ўқув Дарслик/ И.Усмонов. –Тошкент: Мовароуннаҳр, 2016. -320 б.

5. Очилдиев А. Бугунги дунёнинг мафкуравий манзараси. –Тошкент: Янги аср авлоди, 2001. – 24 б.

6. Шермухамедов К. Жаҳолат тўри. – Тошкент: “Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2010. – 48 б.

7. Ғойибназаров Ш. Халқаро терроризм: илдизи, омиллари ва манбаи. – Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – 296 б.

8. Ҳасанов. А. А. Ислом тарихи дарслиги. – Тошкент: Тошкент ислом университети нашриёт матбаа-бирлашмаси, 2008.